

РОЗДІЛ 3

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.163.41=163.42'373

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.2.27>

ВИОКРЕМЛЕННЯ СПЕЦИФІЧНИХ РИС СЕРБСЬКОЇ І ХОРВАТСЬКОЇ МОВ НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ ТА ЇХ ВРАХУВАННЯ В РЕАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ СПІЛКУВАННЯ

IDENTIFYING SPECIFIC FEATURES OF THE SERBIAN AND CROATIAN LANGUAGES AT THE LEXICAL LEVEL AND TAKING THEM INTO ACCOUNT IN REAL COMMUNICATION SITUATIONS

Васильсва Л.П.,

*orcid.org/0000-0002-2178-8269**доктор філологічних наук, професор,**професор кафедри слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького
Львівського національного університету імені Івана Франка*

З генетичного погляду сербська і хорватська мови належать до однієї штокавської мовної системи. Хоча новоштокавські говірки є спільною основою для сербської та хорватської мов, їхня стандартизація після виходу з функціонування сербсько-хорватської мови відбувалася різними шляхами. Дослідження відмінностей між сербською і хорватською мовами має доволі тривалу традицію. Ця тема не перестає бути актуальною й сьогодні, зокрема, на сайтах часописів, газет, у соцмережах, де вона є предметом активного обговорення, а предметом аналізу – в найновіших працях мовознавців. Сербська й хорватська мови мають особливості, які визначають їхню специфіку майже на всіх мовних рівнях. Ці стандартизовані мови тривалий час становили варіанти однієї мови, їхній взаємовплив на лексичному рівні простежується в наш час, що виявляється в так званих «сербізмах» чи «кroatизмах». Ставлення носіїв сербської мови до хорватських слів доволі толерантне, опір існує здебільшого щодо хорватських форм тих самих слів та словотворчих формантів. Зате хорвати майже не толерують ні слів, ні їхніх компонентів на сербській основі. Подекуди, зважаючи на неадекватну пресупозиційну оцінку, вони уникають навіть таких слів, які вживалися паралельно в мовній традиції минулого.

Для хорватської лексики загалом характерне повернення до активного обігу слів, попередньо витіснених з нього з огляду на попередню мовну політику: запозичень з кайкавської та чакавської мов, автохтонних й калькованих мовних засобів, утворених на хорватському ґрунті. Для хорватської мовної практики знову стало визначальним явище пуризму. Ця тенденція є не лише лінгвістичним фактом, а й виявом національної ідентичності, що реалізується через мовну політику та освітні стратегії. Зростає інтерес до мовної спадщини як джерела лексичного оновлення, що водночас супроводжується прагненням до стилістичної диференціації мовлення. Ці факти потрібно брати до уваги майбутнім фахівцям у реальних ситуаціях спілкування, зокрема у викладанні та перекладацькій діяльності, де важливим стає не лише володіння нормою, а й здатність розпізнавати соціокультурний контекст використання лексичних одиниць.

Ключові слова: сербська мова, хорватська мова, стандартизація, лексичний рівень, реальні ситуації спілкування, професійна діяльність, мовні традиції.

From a genetic point of view, the Serbian and Croatian languages belong to the same Shtokavian language system. Although the New Shtokavian dialects are a common basis for the Serbian and Croatian languages, their standardization after the Serbo-Croatian language ceased to function occurred in different ways. The study of the differences between the Serbian and Croatian languages has a rather long tradition. This topic does not cease to be relevant today, on the websites of magazines, newspapers, in social networks, where it is the subject of active discussion, in the works of linguists. Serbian and Croatian have features that determine their specificity at almost all linguistic levels. These standardized languages have long been variants of one language, their mutual influence at the lexical level can be traced in our time, which is manifested in the so-called «Serbisms» or «Croatisms». The attitude of Serbian speakers towards Croatian words is quite tolerant, resistance exists mostly towards Croatian forms of the same words and word-forming formants. However, Croats almost do not tolerate either words or their components on a Serbian basis. Sometimes, due to inadequate presuppositional assessment, they avoid even such words that were used in parallel in the linguistic tradition of the past.

For Croatian vocabulary in general, the return to active circulation of words previously displaced from it due to the previous language policy is characteristic: borrowings from the Kajkavian and Chakavian languages, autochthonous and calqued linguistic means formed on Croatian soil. For Croatian linguistic practice, the phenomenon of purism has again become decisive. These facts should be taken into account by future specialists in real communication situations, in particular in teaching and translation activities.

Key words: Serbian language, Croatian language, standardization, lexical level, real communication situations, professional activity, linguistic traditions.

Постановка проблеми. З генетичного погляду новоштокавські говірки є спільною основою для сербської та хорватської мов, ці мови належать до однієї штокавської мовної системи, проте їхня стандартизація після виходу з функціонування сербсько-хорватської мови відбувалася різними шляхами. Цьому сприяє й відмінність історично-культурної та національної спадщини сербів та хорватів. З соціолінгвістичного погляду обидві мови є самостійними, з 90-х рр. XX ст. кваліфікуються як стандартизовані, ними створюється художня література, ведеться викладання у школах та вищих навчальних закладах, транслюються радіо- та телепередачі, виходять періодичні видання, вони активно використовуються в Інтернеті та соцмережах тощо. Однак умови і фактори їх розвитку, тенденції формування, літературні традиції, зовнішні впливи – поряд із тими спільними особливостями, які за певних об'єктивних умов сприяли мовному зближенню, – все ж мають достатньо відмінного, що знайшло своє відображення й на лексичному рівні обох мов. Таким чином, розуміння сучасного стану і тенденцій розвитку їхньої лексики дасть можливість студентам в майбутній професійній діяльності оперувати цими знаннями в необхідних ситуаціях спілкування обома мовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження відмінностей між сербською і хорватською мовами має доволі тривалу традицію. У період з 1990 р., коли внаслідок розпаду Югославії утворилися незалежні держави – Сербія і Хорватія, сербська і хорватська мови почали функціонувати як самостійні стандартизовані після виходу з функціонування сербсько-хорватської мови це питання набуло особливої актуальності.

У Хорватії 1991 р. видано спеціальний «Словник відмінностей між хорватською та сербською мовами» В.Бродняка [8]. Питання виявлення відмінностей між цими мовами ми розглядали в наших монографіях та статтях [1; 15]. Ця проблема не перестає бути актуальною й сьогодні, на сайтах часописів, газет, у соцмережах вона є предметом активного обговорення [10; 11; 12; 14]. Нещодавно вийшла друком монографія лінгвіста М. Алерича «Право на мову» [7]. Науковець займається дослідженням цієї проблеми у фокусі системи виховання й навчання майбутніх генерацій хорватистів, з опорою на досвід викладання хорватської мови на відділенні хорватистики Філософського факультету Загребського університету та розглядає ці проблеми ще й з погляду фахової підготовки студентів.

Постановка завдання. У статті маємо на меті виокремити особливості сербського і хорватського стандартів на лексичному рівні, що уможливить майбутнім фахівцям – сербістам і хорватистам – їх використання в реальних ситуаціях спілкування, у тому числі у викладанні та перекладацькій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розгляд особливостей лексичного рівня почнемо від деяких спільних тенденцій у розвитку лексики обох стандартів. Існування протягом майже одного століття спільної сербсько-хорватської мови сприяло взаємопроникненню у варіанти цієї мови лексичних одиниць, які в науковій літературі називають «сербізмами» та «кroatизмами» (маємо на увазі проникнення в хорватську сербізмів, а в сербську – кроатизмів). Нас насамперед цікавить, як носії сербської та хорватської мов сприймають та оцінюють ці явища, що є визначальним у комунікації цими мовами.

На сьогодні у сербській мові активно вживаються деякі кроатизми, які можна розподілити на кілька різновидів з огляду на ступінь засвоєності та вживання [2]. До *першого* відносять такі, що майже втратили ознаки кроатизмів: *бројка, исход, допуст, возило, учинак, уређај, течај, опрост, здравство, потрага, гласина, латица, свратиште, језикословац, темелит, обзирањ, најавити, наводно, одвећ* (ми не стверджуємо з упевненістю щодо всіх цих слів, що вони хорватського походження, але І. Клайн відніс їх до цієї групи, зазначаючи, що такими їх вважали «консервативні» носії сербської мови перед другою світовою війною [2, с. 40] та ін. *Другий*, значно численніший різновид, утворюють слова, які носії сербської мови продовжують відчувати хорватськими (І.Клайн називає це «хорватським акцентом»), але ці лексичні одиниці «вживаються в Сербії без великого спротиву» [2, с. 40]. Вони, зазвичай, мають сербські синоніми, деякі з яких виходять з ужитку, особливо якщо є турцизмами чи германізмами (синоніми подаємо в дужках): *мучниина (гађење), упала (запаљење), прехлада, а також прехладити се (назеб, назепсти), расвјета (осветљење), пригода (прилика), туђица (страна реч), посуда (суд), одгој (васпитање), заговорник (поборник), ступањ (степен), ћутња (від хорв. *šutnja*) (ћутање), жмигавац (мигавац), дојам (утисак), постотак (процент), стотинка (стоти део), знатижеља, знатижељан (радознаlost, радознао), некретнина (непокретна имовина), небодер (облакодер), смеће (ћубре), плес (игра), хир (ћеф, каприц), драгуљ (ораги камен), зубар (зубни лекар), конобар,*

конобарица (келнер, келнерица), претинац (фах, преградак), трачница (шина), квачило (куплунг), очит (очигледан, очевидан), растресен (расејан), истодобан (истовремен), одгодити (одложити), опскрбити (снабдети), придонети (допринети), напокон (најзад), попут (као), након (после), након што (пошто) та ін. Деякі з цих слів не мають справжнього «сербського» еквівалента, наприклад: *тестенина*, *назор*, *гласило*, *поузеће*, *водокотлић*, а також *викендица*, *кафић* (та інші неологізми з цим же суфіксом – *кримић*, *љубић*, *порнић* (лише до хорватського *цртић* є синонім *цртач*), *дојмити се*, *заговарати (нешто)*, *утерати*, *утеривати (дугове)* *приушити* (майже завжди з давальним відмінком займенника «себи» як заміною хорватської ненаголошеної форми *si*, якої в сербській мові немає) [15, с. 158]. Хорватське *електрана*, *хидроелектрана*, *термоелектрана* майже витіснило сербську назву *електрична* (*хидроелектрична*, *термоелектрична*) *централа*, а *топлана* немає заміни; вживається і *плинара*, *плински* (напр. *плинска светлост*, *плински штедњак*, як похідні від іменника *плин*, але сам іменник *плин* у Сербії використовується рідше, ніж *гас*). До цього різновиду слід додати й лінгвістичні терміни, з метою уніфікації прийняті в спільному правописі: *зарез*, *везник*, *творба речи* (з прикметником *творбени*) замість тодішніх *запета*, *свежа*, *грађење речи*). Ці терміни використовуються в школах Сербії, як і слово *центиметар* (*центилитар*) замість попередньо існуючих *сантиметар*, *сентилитар*, – що прийнято з метою надання переваги латинській вимові над французькою [2, с. 41]. Нагадаємо й про рішення Комітету радіо-телебачення Белграда 1984 р. на пропозицію групи лінгвістів у назвах точного часу слово *час* замінити на слово *сат*.

Наступним, *третім*, різновидом є кроатизми, які вживаються зрідка: *појаснити*, *изнимно*, *недовољено*, *дапаче*, *дочим*, *нетом*, *диљем*, *те* (під час перелічування), *разина*, *будући да*, *докторица*, *исприка*, *судионик*, *натукница*, *изнимка*, *становит*, *осебујан*, *довојба*, *дочим*, *дуљити*, *уствердити* та ін. Їхня хорватська належність безсумнівна, деякі з цих слів не всім сербам зрозумілі. Однак ми їх виписували з белградських газет і журналів за останні роки, причому використані вони там лише сербськими авторами. Це ще раз підтверджує факт, що в період існування спільної мови сербів та хорватів проникнення в неї хорватської лексики було інтенсивним, і воно до сьогодні залишило слід у «традиційно відкритому (для запозичень) сербському варіанті» [2, с. 41].

Усе це все ж не дає підстав стверджувати, що для проникнення кроатизмів у сербську мову не було ніяких внутрішніх перешкод. Велика кількість загальноновжіваних хорватських слів – *kolodvor*, *blagdan*, *zrak*, *glede*, *tvrtka*, *žurno*, *nazočan*, *juha*, *tjedan*, *glazba*, *vlak*, *uvjet*, *tiskati*, *uhititi* та інші, хорватські назви місяців: *siječanj*, *veljača*, *ožujak*, *travanj*, *svibanj*, *lipanj*, *srpanj*, *kolovoz*, *rujan*, *listopad*, *studenj*, *prosinac* – досі сприймається як чужа для носіїв сербської мови лексика, хоча ці лексеми загальнозрозумілі.

У процесі дослідження ми виявили дві тенденції, пов'язані зі ставленням носіїв сербської мови до кроатизмів. Перша полягає в тому, що кількість слів із щойно зазначеної групи лексики, тобто загальноновжіваних хорватських, за останні сім-вісім років штучно збільшується часто політично мотивованими (на нашу думку, не завжди науковими) твердженнями, начебто якесь слово, наприклад, *домовина*, – хорватське, а інше, наприклад, *отаџбина*, – сербське. Друга тенденція пов'язана з тим, що серед носіїв сербської мови простежується більший опір хорватській формі того самого слова, якщо існує його сербський відповідник, аніж тоді, коли йдеться про різні лексеми. Це, наприклад, ситуація з формами *Ускрс*, *ускрињи*, які обов'язково замінюються на *Васкрс*, *васкрињи*, аналогічно зі словами *опћи/општи*, *посјет/посета*, *кемија/хемија* та ін. І все ж, як ми виявили, відношення до хорватських слів у носіїв сербської мови доволі толерантне. Опір щодо хорватського впливу на сучасний сербський стандарт простежується головню серед деяких лінгвістів [15, с. 161].

Для сучасної хорватської мовної ситуації характерний значний спротив існуючим у мові сербським словам чи сербським словотворчим компонентам, які з'явилися в ній протягом періоду існування спільної мови, причому деякі з них притаманні штокавиці (новоштокавиці), а тому стверджувати, що вони є лише сербськими, немає підстав. Зокрема, у хорватській мовній практиці значно зменшилась частота вживання слова *hiljada*. У мовній традиції хорватів воно зазвичай вживалось паралельно зі словом *tisuća* лише на іншому, переважно нижчому, стилістичному рівні. Однак колишня влада, яка втручалася і в мовну політику надавала перевагу лексемі *hiljada*, а слово *tisuća* навіть деякий час було заборонено вживати в передачах загребського радіо [9]. Оскільки *hiljada* – єдине слово з цим значенням у сербській мові, у широких верствах хорватського суспільства сформувалося переконання, що лексема *hiljada* з'явилася в Хорватії в югослав-

ську епоху, внаслідок чого хорвати почали її уникати. Така реакція зменшує виражальні можливості мови й утруднює розуміння мови хорватської літератури, де подані обидві лексеми. На нашу думку, така нераціональна, нічим не обґрунтована мовна відрізка може суттєво зашкодити мові.

Серед хорватів побутує думка, що всі турцизми (арабізми) проникли в хорватську мову під тиском сербської. Зважаючи на те, багато хорватів відкидає їх цілком. Однак насправді все відбувалось інакше: в хорватській мові відбувалися процеси нормування, розроблявся власний стандарт, запозичалися деякі необхідні мовні слова незалежно від сербської мови. Щодо цього описана ситуація з турцизмами: деякі з них є належністю лише сербської, а деякі – лише хорватської або переважно хорватської, як *deva*, *kat*. Якщо ж вони спільні для обох стандартів, то розрізняються фонетично (*mahala* : *мала*) або за формою (*hamal* : *амалин*), але найчастіше в обох стандартах їм приписується цілком відмінний стилістичний статус [15, с. 167–168].

Для хорватської лексики останніх років характерна тенденція до повернення в її активний склад термінів, а також слів, які, на думку сербських лінгвістів, є архаїзмами [2, с. 41]: *vojarna*, *satnik*, *bojnik*, *pričuvni časnik*, *zemljovid*, *veleposlanik*, а також таких слів: *ravnatelj*, *opskrba*, *uvjerenje* та ін. (вони відомі й сербам завдяки засобам масової інформації, де їх подекуди подають з жартівливими коментарями). Ці лексичні одиниці дійсно на певний час були витіснені з обігу словами, притаманними сербському стандарту (*kasarna*, *kapetan*, *major*, *rezervni oficir*, *horizont*, *ambasador*, *direktor*, *snabd(ij)evanje*, *ub(j)edenje*). Зазначимо також, що, незважаючи на інтервенцію сербського стандарту, в хорватській мові в писемних джерелах та в усному мовленні залишилися вжитку слова *zemljopis*, *bjelokost*, *tijekom*, *podrijetlo*, *blagdan* (серб. *geografija*, *slonovača*, *u toku*, *poreklo*, *praznik* (на нашу думку, лексеми *blagdan* і *praznik* у хорватській мові розрізняються ще певною мірою й стилістично: подібно як в українській мові слова *вікенд* та *свято*).

З утворенням незалежної Хорватії в активний обіг повернулася велика частина давньої лексики, пов'язаної з різними функціональними стилями хорватської мови, яка була виведена з нього на початку XX ст. хорватськими пуристами. Принагідно зазначимо, що пуристичні тенденції початку XX ст. не були новим мовним явищем в історії розвитку хорватської мови, зокрема П. Зоранич, Ф. Главинич, П. Ритер Витезович, у передмовах до своїх творів здавна скаржилися на

наслідки надмірного впливу латинської, італійської, турецької чи угорської мов.

Для них єдиним мірилом відповідності лексеми нормі була її наявність у лексиці «народної мови», тобто в новоштокавських говірках. Тому хорватська мова втратила на деякий час багато необхідних слів з різних функціональних сфер. Деякі з них повернулися на початку 90-х років XX ст. і були відразу прийняті її носіями: *časnik*, *naobrazba*, *veleposlanstvo*, *zastupnik* та інші, а деякі – ще раніше, в період існування єдиної, але завжди двоваріантної (незалежно від того, визнавався чи не визнавався цей факт у той чи інший період історії) сербсько-хорватської/хорватсько-сербської мови. Така доля спіткала, наприклад, слово *kolodvor*. Пуристи вважали його неприпустимим для вживання, оскільки воно є калькою німецького *Bahnhof*, що з'явилася в хорватській мові за посередництва угорської (*palyaudvar*, *palya* – *полотно*, *udvar* – *двір*). Незважаючи на ці твердження, слово залишалося серед активно вживаної лексики в хорватів протягом усього періоду існування спільної мови. Принагідно зазначимо, що серед слів, проти яких на початку XX ст. рішуче виступали пуристи, були й інші загальноновживані, які ніколи не виходили з активного обігу: *domovnica*, *gradonačelnik*, *imendan*, *pobornik*, *predrasuda*, *prijestolonasljednik*, *prosvjed*, *punomoć*, *rođendan*, *stupanj*, *stavak*. Їх теж свого часу пуристи оцінили як неправильні та непотрібні.

Швидкі зміни в житті країни з 90-х рр. XX ст. спричинили появу нових спонтанних утворень, передовсім іменників (використовуємо тут означення «спонтанні», бо не відомо точно, коли і хто їх створив, де їх вперше вимовили чи написали, але тепер вони – загальновідомі). Типовий приклад цього – слово *bojišnica* (простір на самій лінії фронту). Цієї лексеми не зафіксовано в джерелах до 90-х років. Створено її останніми роками згідно з усіма законами словотвору хорватського стандарту, й добре прийнято носіями. Поява цього слова, без сумніву, викликана необхідністю називання актуального тоді поняття.

Певні зрушення відбулися й у значеннях наявних у мові одиниць. У хорватській існує дві лексеми для називання поняття «ліжко»: *krevet* (власне новоштокавській системі) та *postelja* (неновоштокавське слово). Семантика слова *krevet* завжди була нейтральнішою, оскільки воно загальноприйняте у стандартній мові. Лексема вживалась і тоді, коли йшлося про кількість лікарняних ліжок, і про кількість місць у готелях. Лексема *postelja* використовувалася переважно

лише у випадку, коли йшлося про своє власне чи зручне ліжко вдома. Маючи певне стилістичне забарвлення, ця лексема ніколи не з'являлась у вищенаведених значеннях. Однак останнім часом у туристичних проспектах все частіше натрапляємо на синтагми *jendoposteljna* (*dvoposteljna*, *troposteljna*) *soba* (очевидно, так підкреслюється поняття зручності, яку мають надавати своїм гостям готелі). Це дає можливість констатувати, що відбуваються певні зрушення в хорватському стандарті стосовно більшого поширення неновоштокавських слів.

Унаслідок пуристичних тенденцій початку ХХ ст. хорватська мова могла позбутися і багатьох кайкавських та чакавських слів. Ці лексичні одиниці сьогодні – невід'ємна частина її лексичного багатства. Серед них *prah* мало бути змінене на *prašina*, *črčkati* на *drljati*, *huškač* на *podbedač*, *podrobno* на *potanko*, *pojedince*, *pospan* на *dremovan*, *tjedan* на *nedjelja*, *sedmica*. Пізніший розвиток мови засвідчив, що поза нормою залишилася лише їх частина: *akoprem*, *capa*, *črknja*, *dotepuh*, *dropina*, *gladuš*, значна ж кількість кайкавізмів (*črčkati*, *huškač*, *huškati*, *kukac*, *podrobno*, *pospan*, *preuzetan*, *prah*, *tjedan*) та чакавізмів (*klesar*, *spužva*) надалі є складовою частиною хорватського стандарту.

На сьогодні в хорватському мовознавстві чітко сформульоване положення щодо вживання запозичених слів [13]. Без зміни залишилися лише екзотизми й епоніми, а також слова з високим ступенем засвоєння. Пуристичні тенденції дещо звузили коло інтернаціоналізмів. Залишилася незначна їх кількість: *analogija*, *demokracija*, *esej*, *kritika*, *majstor*, *opera*, *politika*, *pseudonim*, *smog*, *tranzistor*, *zenit* та ін. Натомість сербським мовознавцям не властивий супротив стосовно запозичень і інтернаціоналізмів. Вважається, що вони сприяють міжнародній комунікації, збагачують лексичний склад сербської мови, і тому мовознавцям насамперед треба вирішити проблему їхньої мовної адаптації.

Слід зазначити, що в хорватській мові робилися спроби замінити деякі з уживаних тепер інтернаціоналізмів власними словами, однак вони не мали успіху: *hektar* на *storina*, *kilometar* на *mjeretina*, *lokomotiva* на *samovoz*, *motor* на *samokret*, *magnet* на *gvozdoteč*, *parfumerija* на *mirisnica*, *sonet* на *zvučnopoika* та ін. І все ж, серед інтернаціоналізмів існують одиниці, які в хорватському стандарті були витіснені лексикою на місцевому мовному матеріалі: *efikasan* – *djelotvoran*, *uniforma* – *odora*, *efektan* – *učinkovit*, *sorta* – *vrsta*, *apoteka* – *ljekarna*, *fabrika* – *tvornica* та ін.

У хорватській нормі застосовується правило: якщо для запозичення існує хорватський відповідник, значення якого повністю збігається із значенням запозиченого слова, то хорватський стандарт перевагу в комунікації надає хорватській лексемі: *dopustiti*, а не *dozvoliti*, *juha*, а не *supa*, *nadzvučan*, а не *supersoničan*, *neznalica*, а не *nevježa*, *susjed*, а не *komšija*, *vjerodajnica*, а не *akreditiv*, *putovnica*, а не *pasoš*, *topništvo*, а не *ariljerija*, *bojnik*, а не *major*, *satnik*, а не *kapetan*, *povjerenstvo*, а не *komisija*, *jamstvo*, а не *garancija*, *ravnatelj*, а не *direktor*, *središnji* а не *centralni*, *središnjica*, а не *centrala* і т.д. Лексеми *dozvoliti*, *supa*, *supersoničan*, *nevježa*, *komšija*, *akreditiv*, *pasoš*, *ariljerija*, *major*, *kapetan*, *komisija*, *garancija*, *direktor*, *centralni*, *centrala* носії хорватської мови вважають сербськими, а їх уживання в мові пояснюють сербським впливом. Однак у випадках, коли обсяг змісту чи конотативне значення запозиченого слова є ширшим (вужчим) від обсягу змісту хорватської лексеми, то, залежно від контексту, вживаються обидві лексеми. До таких віднесемо *autor* і *pisac*, *čorba* і *juha*, *obmana* і *prijevara*, *primitivan* і *prvotan*.

Сьогодні лексичний рівень є тією частиною мовної системи, яка найбільшою мірою, порівняно з іншими рівнями, різниться в обох стандартизованих мовах. На 632 сторінках «Словника відмінностей між хорватською та сербською мовами» В. Бродняка наведено від 11,5 до 16,0% (включаючи 5% завдяки відмінностям у рефлексі давнього *ѣ*) лексики, відмінної в сербській і хорватській мовах [8]. Більшість слів у словнику об'єктивно різняться за формою та семантикою. Щоправда в ньому міститься й лексика, яка є вузько локальною, а також подаються давно забуті слова чи такі, які нефункціональні в сучасній хорватській мові. До таких слів, які нефункціональні в сучасній мові, можна віднести, наприклад, таку пару, як *Abdala* – *Abdalah*, *osnivač hašemitske kraljevine Jordanije* (яке відношення може мати «засновник хашемітського королівства Йорданії» до відмінностей між сербською та хорватською мовами, – зрозуміти важко, можливо, тут ідеться про принцип передачі іншомовних слів). Однак такі пари, як: *posev* – *usjev*, *poslanik* – *zastupnik*, *posmatrati* – *promatrati*, *sedništvo* – *sjedalo*, *sijalica* – *žarulja*, *srč* – *srž*, *vrtār* – *vrtlār* та багато інших, дають об'єктивну картину відмінних рис на лексичному рівні між двома стандартами (у словнику є близько 30 000 словникових статей. Якщо відминусувати 15–20% матеріалу (йдеться про екзотизми, історизми, архаїзми, турцизми, слова місцевого поширення), залишиться близько 20 000 лексичних відмінностей, що, навіть якщо

до відмінностей залучити і похідні, на нашу думку, становить доволі значну кількість).

Принагідно зазначимо, що лексичні новації й відмінності на лексичному рівні в обох мовах ми враховували при укладанні українсько-сербського та українсько-хорватського тематичних словників, а також українсько-хорватського та хорватсько-українського словників [3; 4; 5; 6], якими українські студенти вже певний час успішно користуються.

Висновки. Сербська і хорватська мови мають особливості, які визначають їхню специфіку на різних мовних рівнях. Оскільки ці стандартизовані мови тривалий час становили варіанти однієї мови, їхній взаємовплив на лексичному рівні простежується й у наш час, що виявляється в так званих «сербізмах» чи «кroatизмах». Ставлення носіїв сербської мови до хорватських слів доволі толерантне, опір існує здебільшого щодо хорватських форм тих самих слів та словотворчих формантів. Зате хорвати майже не толерують ні слів, ні їхніх компонентів на сербській основі. Інколи, зважаючи на неадекватну пресупозиційну оцінку, вони уникають навіть таких слів, які вживалися паралельно в мовній традиції минулого. Таким чином, ці факти потрібно

брати до уваги майбутнім фахівцям у реальних ситуаціях спілкування, зокрема у викладанні та перекладацькій діяльності. Для хорватської лексики загалом характерне повернення до активного обігу слів, попередньо витіснених з нього за часів двох Югославій. Це насамперед запозичення з кайкавської та чакавської мов, автохтонні й кальковані мовні засоби, утворені на хорватському ґрунті. Для мовної практики хорватів знову стало визначальним явище пуризму: за існування повноправної заміни перевага надається автохтонним, а не запозиченим лексемам (*ravnatelj: direktor*). З огляду на це положення щодо вживання запозичених слів чітко визначені в хорватському стандарті.

Ми привертаємо увагу наших студентів до вивчення цих проблем з метою підвищення їх конкурентних можливостей на сучасному ринку праці, уміння орієнтуватися в складних ситуаціях, пов'язаних з їхньою майбутньою фаховою діяльністю, оскільки, як ми показали вище, кожен з двох національних лінгвосоціумів – сербський і хорватський – по-своєму розподіляє варіанти, які допускає штокавська система, як у плані соціальної стратифікації, так і в функціонально-стилістичному відношенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильєва Л. Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан : монографія. Львів: ЛНУ ім. Ів.Франка. 2002. 344 с.
2. Клајн И. Лексика. *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САН. 1996. С. 37–86.
3. Васильєва Л.П., Сокіл Б.М. Українсько-сербський тематичний словник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 349 с.
4. Васильєва Л.П., Сокіл Б.М., Ткачук О. Б. Українсько-хорватський тематичний словник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 353 с.
5. Васильєва Л.П., Ткачук О. Б., Чумак В.В. Українсько-хорватський словник. К.: Словники України. 2018. 630 с.
6. Васильєва Л.П., Ткачук О. Б., Чумак В.В. Хорватсько-український словник. К.: Словники України. 2022. 896 с.
7. Alerić M. *Pravo na jezik : monografija*. Zagreb : Školska knjiga, 2025. 408 str.
8. Brodnjak V. Razlikovni rječnik srpskoga i hrvatskoga jezika. Zagreb: Školske novine. 1991. 632 s.
9. Brozović D. Aktuelna kolebanja hrvatske jezične norme. *Jezik*. 1998. Br.5. S. 161–176.
10. Jelenkov D. O srpskom i hrvatskom jeziku i prevodu. *Libra prevodioci* 09.09.2019. URL: <https://www.prevodioci.co.rs/blog/hrvatsko-srpski-prevod/> (дата звернення 10.07.2025).
11. Paradžik M. U čemu je ključna razlika hrvatskog i srpskog jezika? *Obnova*. 13.09.2022. URL : <https://obnova.com.hr/blog/index.php/19-2022/349-u-cemu-je-kljucna-razlika-hrvatskog-i-srpskog-jezika> (дата звернення 26.06.2025).
12. Razlike između hrvatskog i srpskog jezika, evo kakvim ga Srbi smatraju. *Večerni list*. 8.02.2020. URL: <https://www.vecernji.hr/lifestyle/razlike-između-hrvatskog-i-srpskog-jezika-evo-kakvim-ga-srbi-smatraju-1377743> (дата звернення 15.06.2025).
13. Samardžija M. Puristička načela i kriteriji. *Hrvatski jezik*. D. 4. Zagreb : Školska knjiga. 1998. S. 58–66.
14. Trkanjec M. Pitao je Hrvate koliko razumeju srpski jezik... . *Blic*. 13. jul 2021. URL: <https://www.blic.rs/slobodno-vreme/vesti/pitao-je-hrvate-koliko-razumeju-srpski-jezik-odgovori-su-interesantni-ma-razumemo-mi/x17cdwv> (дата звернення 27.06.2025).
15. Vasiljeva Lj. *Srednjojužnoslavenski jezici u sinkroniji i dijakroniji: monografija*. Osijek: CKD «M – M», 2010. 221 s.